

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE ASUPRA ANSAMBLULUI BISERICII SF. GHEORGHE DIN BOTOȘANI

Mădălin-Cornel VĂLEANU¹, Elena GHERMAN²

Cuvinte cheie: Botoșani, Biserica Sf. Gheorghe, epoca medievală

Keywords: Botoșani, St. George Church, medieval period

În perioada 8-20 august 2016 a fost realizată o cercetare arheologică preventivă în perimetrul Ansamblului Bisericii Sf. Gheorghe Botoșani (Fig. 1), monument istoric de importanță națională (cod LMI: BT-II-a-A-01942), cu scopul întocmirii documentației tehnice necesare accesării de fonduri europene în vederea restaurării. Trebuie precizat că în această etapă de lucrări, prin cercetarea arheologică preventivă s-a dorit a se reliefa situația stratigrafică generală din exteriorul bisericii, cu accent pe zona dinspre sud, acolo unde au fost prevăzute funcțiuni moderne în acord cu cerințele tehnice actuale.

Colectivul arheologic a fost coordonat de dr. Mădălin-Cornel Văleanu, având ca membri pe Elena Gherman, dr. Lilia Dergaciova, dr. Adela Kovács, Gheorghe-Eduard Setnic, dr. Aurel Melniciuc.

Scurt istoric al monumentului

După moartea domnitorului Petru Rareș, doamna Elena Rareș s-a mutat la Botoșani, unde a construit două biserici, Sf. Gheorghe și Uspenia, biserici care vor avea un destin istoric comun. Construcția acestor biserici a fost finalizată în timpul domniei fiului său, Ștefan: Biserica Sf. Gheorghe este terminată în 1551 (deși pe inscripție este menționată ca dată de

¹ Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași – Muzeul de Istorie a Moldovei, IAȘI.

² Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, BUCUREȘTI.

ctitorie, luna octombrie 1541/7059), iar Biserica Uspenia este terminată la 15 august 1552. Ambele biserici au rămas nezugrăvite (biserici albe), probabil urmare a înlăturării de la putere a domnitorului Ștefan Vodă și implicit a mamei sale, Elena Rareș.

Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani se aseamănă cu alte biserici de secol XVI, precum Biserica Popăuți din Botoșani, Biserica Sf. Gheorghe de la Hârlău, Biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Iași, Biserica Sf. Precista din Bacău. Biserica Sf. Gheorghe, ca și Biserica Uspenia, au fost în grija orașului, fiind biserici de mir, obținând venituri în urma marilor iarmaroace de la Sf. Ilie și Sf. Maria. Un venit suplimentar, care intra în visteria locașului de cult, îl reprezenta venitul peceții târgului. Dovadă a acestui fapt stă și prezența, în câmpul peceții, a imaginii bisericii alături de reprezentarea patronului orașului, Sf. Gheorghe călare, omorând balaurul, așa cum apare într-o imagine din anul 1780, înlocuind vechiul simbol al orașului - păunul.

Biserica Sf. Gheorghe este înnoită (refăcută) la 1724/1725, pe pomelnic fiind menționați în rândul ctitorilor Ion Mihai Racoviță Voevod, soția sa Anna și copiii lor, Constantin, Ioan, Ștefan, Mihai, Anastasia, Ruxandra, Catrina și o altă fiică, tot Ruxandra.

Ulterior, bisericii Sf. Gheorghe i s-a adăugat o clopotniță, în dreptul intrării, pe care a fost pusă o inscripție cu data 30 iulie 1819, iar la 1864, i-a fost refăcut acoperișul și, cel mai probabil, tot atunci i-a fost adăugată și o construcție anexă (veșmântar) pe partea de sud a altarului.

În anul 1911 au fost finalizate ample lucrări de restaurare (Fig. 2), care au urmărit readucerea bisericii la forma inițială. Cu această ocazie au fost demolate turnul clopotniță de la intrare și veșmântarul.

Descrierea situației arheologice cunoscute

În documentația atașată proiectului de restaurare, care ne-a fost pusă la dispoziție de d-nul arhitect dr. Ioan Sasu, în calitate de șef de proiect, a fost regăsit un document intitulat „Sondajul arheologic Biserica Sf. Gheorghe Botoșani”, datat 2013, semnat de arh. expert dr. Stela Cheptea, în care sunt consemnate concluziile unei cercetări efectuate în perioada 9-21 iunie 1997 în interiorul bisericii.

Se menționează că a fost realizată o secțiune cu o lungime de 15 m și o lățime de 1,5 m, din peretele de vest al bisericii și până în fața ușilor

împărătești ale altarului, alături de o casetă realizată pe latura de sud a pronaosului și o alta realizată în porțiunea estică a absidei, casete ale căror dimensiuni nu sunt precizate.

Textul nu este însoțit de un plan al săpăturilor realizate, iar fotografiile anexate sunt de foarte proastă calitate. Această situație, fără a include și o analiza calitativă asupra celor cuprinse în text, coroborată cu faptul că autoarea cercetării nu a publicat rezultatele și concluziile la care a ajuns, deși au trecut mai bine de 19 ani de la momentul realizării acestora, ne-a determinat a nu include în prezentul material nici măcar o scurtă descriere a celor descoperite.

Din datele avute la dispoziție până în acest moment, rezultă că în curtea ansamblului bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani nu au fost efectuate cercetări arheologice. Trebuie însă menționată realizarea unei săpături generale în jurul bisericii efectuată în anul 1911 la ampla restaurare a monumentului, săpătură menționată de arh. N. Ghika-Budești care nu indică și alte elemente. De asemenea, cu ocazia unor săpături punctuale, pentru diverse scopuri utilitare, realizate în perimetrul curții monumentului, colegii de la Muzeul din Botoșani au realizat supravegheri, însă rezultatele acestor intervenții nu au fost publicate.

Tehnicile de săpătură utilizate

Cercetarea preventivă a impus realizarea a două secțiuni arheologice, notate S1 și S2, cu lățimea de 1,5 m în zona de la sud de biserică (Fig. 3). Secțiunea S2 a fost realizată în perimetrul viitorului rezervor de apă și a instalațiilor care îl vor deservi, respectiv grupul de pompare și generatorul electric, și a avut o lungime de 20 m. Secțiunea S1 a legat perimetrul menționat anterior de biserică, având capătul de nord în zona dintre absida sudică a naosului și contrafortul din diaconicon, cu o lungime de 13,80 m pe latura de est. Săpăturile au permis observarea stratigrafiei arheologice în zona investigată, adâncimea secțiunilor variind în funcție de nivelul la care se afla solul viu, nederanjat.

Trebuie să precizăm că temporar, s-a ales un punct de referință altimetrică pe zidul bisericii, în unghiul de îmbinare dinspre naos și contrafortul din zona diaconiconului cu zidul bisericii, în perimetrul secțiunii arheologice S1, pentru raportarea stratigrafiei observate, cu mențiunea că în momentul în care vor fi demarate lucrările de restaurare

acesta va fi raportat și racordat la punctele de referință ale proiectului. Punctul temporar ales este la cca. 1,25 m deasupra nivelului din zonă a trotuarului actual, fiind bine individualizat, marcat de un rând orizontal de piatră aflată pe soclul zidului.

Secțiunile arheologice realizate și stratigrafia pusă în evidență

Secțiunea S1 a fost realizată perpendicular pe zidul bisericii, fiind ușor oblică pe Secțiunea 2, pe care a interceptat-o pe malul de est la metrul 13,80, respectiv, pe cel de vest la metru 13,20 (Fig. 3, 6).

Capătul de nord al secțiunii S1 a fost adâncit până în jurul cotei de -3,50 m față de nivelul altimetric de referință, pentru a se putea identifica baza fundației zidului bisericii (Fig. 7), aceasta fiind găsită în jurul cotei de -3,25 m sub nivelul de referință ales, respectiv -2,00 m sub nivelul trotuarului actual. Facem precizarea că, dată fiind situația din teren, generată de existența unor fisuri în soclul zidului bisericii, din motive de siguranță în malul de est al secțiunii am păstrat o distanță de cca. 0,50 m față de zidul bisericii, desenând prin extrapolare pe profilul stratigrafic situația observată pe profilul malului de vest.

La -0,25 m sub nivelul trotuarului actual, respectiv la -1,50 m sub nivelul de referință altimetric ales, era nivelul de la care începe elevația zidului bisericii, marcat de un décroș de cca. 0,20-0,25 m. Fundația zidului bisericii era realizată din piatră având ca liant mortar realizat din var și nisip.

Imediat, în apropiere de zidul bisericii, adosată la aceasta, a fost intersectată fundația veșmântarului, fundație care era din piatră, dar și cu elemente din cărămidă zidite sub un arc de descărcare în fundație, fiind bine pusă în evidență relația acesteia cu zidul bisericii (Fig. 7). Fundația veșmântarului avea o lățime de cca. 0,80 m, baza acestuia fiind la cca. -2,50 m față de nivelul de referință altimetric ales, respectiv la cca. -1,25 m sub nivelul trotuarului, zidurile sale păstrate fiind surprinse în Secțiunea S1, în poziție ușor oblică (Fig. 8).

Stratigrafia de pe tot cuprinsul secțiunii S1 (Fig. 5), imediat sub nivelul vegetal și până la o adâncime de 0,70-0,90 m, a fost practic distrusă atât de gropile în care au fost redepuse recent, materiale osteologice umane descoperite în interiorul curții bisericii cu diferite ocazii de intervenție în sol, dar mai ales de rădăcinile arborilor actuali. Printre resturile antropologice

reîngropate a fost descoperită și o monetă (emisiune Prusia, Friederich II (1740-1786), *kreutzer*, anul 1753) (Fig. 19/6). În cuprinsul acestei secțiuni au fost surprinse doar trei morminte mai puțin afectate, notate M9, M10, M11, care vor fi descrise în cadrul subcapitolului următor.

Secțiunea S2 a avut o lățime de 1,50 m și a fost realizată în perimetrul viitorului rezervor de apă și a instalațiilor care îl vor deservi, respectiv grupul de pompare și generatorul electric (Fig. 3), pornind din gardul bisericii și până în dreptul peretelui de vest al bisericii, având o lungime de 20 m, fiind intersectată de Secțiunea S1 între metrii 1,50 și 3,00 (Fig. 9-10).

În capătul de est al secțiunii S2, din dreptul gardului, respectiv metrul 0,00, și până în dreptul metrului 3,00, stratigrafia a fost identică cu cea observată în cadrul Secțiunii 1 (Fig. 5), fiind practic distrusă atât de gropile în care au fost redepuse recent materiale osteologice umane descoperite în interiorul curții bisericii cu diferite ocazii, dar și de rădăcinile arborilor actuali, motiv pentru care între metrii 00,00 și 1,50 nici nu a mai fost adâncită.

În capătul de vest al secțiunii S2, între metrii 15,00 și 19,00 pe profilul de nord al secțiunii, a fost surprinsă o groapă menajeră de mari dimensiuni, cu o adâncime de cca. 2 m față de suprafața actuală a terenului, respectiv fundul acesteia fiind la cota de -3,50 m sub nivelul altimetric de referință. Respectiva groapă era suprapusă de o canalizație din beton, al cărui capăt este în partea de vest a bisericii și care este racordată la canalizația orașului (Fig. 10).

Deși se pot distinge, pe profil, mai multe etape de umplere a gropii, materialele ceramice descoperite sunt amestecate, fiind întâlnite materiale de secol XVI-XVII, alături de cele de secol XIX, și chiar de secol XX, ceea ce ar conduce spre concluzia că aceasta a fost realizată cel mai probabil spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Spre partea superioară a gropii se observă un nivel distinct, care spre zona centrală are forma unei lentile cu fragmente de mortar, nivel care se continuă spre est și care urcă până la 0,15-0,20 cm față de suprafața solului, nivel, având probabil legătură cu etapa de refacere a monumentului din anul 1911, dar aceasta reprezintă doar o ipoteză de lucru în absența unei legături directe cu zidul bisericii.

În cuprinsul secțiunii S2, se observă, sub nivelul vegetal, un strat cu o grosime variabilă, de cca. 0,70-0,90 m, pe alocuri atingând și 1,10 m, strat în

care au fost realizate gropi pentru înhumări, dar și gropi pentru reînhumări (Fig. 5). Uneori, profilul unor astfel de gropi se poate distinge mai clar, alteori acest lucru este imposibil de determinat. Exemplificăm cu situația observabilă pe profilul de nord al secțiunii, între metrii 4,30 și 4,80, respectiv 11,80 și 12,30, unde, deși au fost surprinse în profil două morminte, profilul gropilor acestora nu se distinge (Fig. 5). În acest strat au fost identificate opt morminte mai bine păstrate, notate de la M1 la M8, deși este evident, în cuprinsul secțiunii au mai existat și altele, care fie s-au descompus în integralitate, fie au fost distruse de alte gropi, ulterioare, cum este cazul gropii menajere din capătul de vest al secțiunii.

Morminte

Mormântul M1 (Fig. 11). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 7,30 și 9,00 m, la -2,60 m adâncime față de nivelul de referință ales (la cca. -0,80 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare relativ VNV-ESE, fiind puțin deranjat de prezența unor rădăcini. Mormântul nu avea inventar și nu se observa conturul gropii acestuia.

Mormântul M2 (Fig. 12). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 8,70 și 10,50 m, la -2,80 m față de nivelul de referință ales (-1,00 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Acest mormânt se afla la -0,20 m sub mormântul M1, fiind suprapus de acesta în zona picioarelor. Scheletul avea o orientare relativ vest-est, acesta fiind în apropierea malului de sud al Secțiunii 2. Conturul gropii mormântului era sesizabil, dar nu s-au păstrat bucăți din materialul din care a fost realizat sicriul. Mormântul nu avea inventar.

Mormântul M3 (Fig. 13). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 6,30 și 7,10 m, la -2,85 m față de nivelul de referință ales (-1,05 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare relativ VSV-ENE. Acest mormânt era parțial distrus de o groapă de reînhumare situată la nord, care a afectat partea stângă a acestuia, precum și partea inferioară. Mormântul avea inventar o monedă (emisiune a Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, Ungaria, Rudolf (1576-1608), denar, at. monetar Kremnitz, anul 159? - ultima cifra nu se citește) (Fig. 19/1).

Mormântul M4 (Fig. 13). Copil, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 6,50 și 7,20 m, la -2,85 m față de nivelul de referință ales (-1,05 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului), la vest de mormântul M3. Scheletul avea o orientare relativ VSV-ENE. Mormântul nu avea inventar.

Mormântul M5 (Fig. 14). Adult, sex neprecizat, probabil bărbat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 12,50 și 13,70 m, la -2,85 m față de nivelul de referință ales (-1,05 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare relativ SV-NE. Partea superioară a scheletului era aproape complet descompusă. În zona picioarelor a fost sesizată o groapă de reînhumare, cu materiale osteologice într-o avansată stare de descompunere. Mormântul avea ca inventar o cataramă de fier, puternic corodată (Fig. 19/9).

Mormântul M6 (Fig. 15). Adult, sex neprecizat, probabil femeie. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 10,40 și 12,00 m, la -2,90 m față de nivelul de referință ales (-1,10 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul, relativ bine conservat, avea o orientare relativ vest-est și suprapunea mormântul M7. S-au observat urme de lemn de la sicriu. Mormântul avea ca inventar un pandantiv din sticlă verde (Fig. 19/10), precum și o monedă corodată, probabil o *acce* otomană, de secol XVIII (Fig. 19/2).

Mormântul M7 (Fig. 15). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 10,40 și 13,10 m, la -3,10 m față de nivelul de referință ales (-1,30 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare vest-est, relativ bine conservat la partea superioară, și era suprapus de mormântul M6. Mormântul nu avea inventar.

Mormântul M8 (Fig. 16). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S2, între metrii 3,20 și 5,00 m, la -3,10 m față de nivelul de referință ales (-1,30 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare vest-est, relativ bine conservat. Mormântul a avut ca inventar un nasture metalic (Fig. 34/11), o monedă din argint relativ bine conservată (emisiune a Sfântului Imperiu Roman, Ungaria, Leopold I (1657-1705), denar, anul 1703) (Fig. 19/4) și o monedă corodată (probabil un *solidus* polonez) (Fig. 19/3).

Mormântul M9 (Fig. 17). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S1, între metrii 9,00 și 9,50 m, la -2,80 m față de nivelul de referință ales (-1,05 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare vest-est, fiind deranjat la partea superioară de o altă groapă de reînhumare. S-a păstrat la partea inferioară sicriul de lemn, realizat probabil prin scobirea unui trunchi de copac. Ca inventar avea o monetă din cupru, foarte corodată (*solidus* polonez? *mangîr* otoman?) (Fig. 19/5).

Mormântul M10 (Fig. 18). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S1, între metrii 11,90 și 12,40 m, la -2,90 m față de nivelul de referință ales (-1,15 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare vest-est, partea inferioară a scheletului fiind prinsă în malul de est al Secțiunii S1, iar partea superioară fiind prinsă în malul de vest al Secțiunii S1, iar partea mediană a fost deranjată puternic de o groapă în care nu se mai păstrau nici un fel de materiale. Ca inventar, probabil de acest mormânt se leagă o cataramă de fier, puternic corodată, găsită în perimetrul mormântului (Fig. 19/12).

Mormântul M11 (Fig. 18). Adult, sex neprecizat. Descoperit în Secțiunea S1, între metrii 11,20 și 11,60 m, la -2,95 m față de nivelul de referință ales (-1,20 m adâncime raportat la suprafața actuală a terenului). Scheletul avea o orientare vest-est, relativ bine conservat, partea inferioară a scheletului fiind prinsă în malul de est al Secțiunii S1. Mormântul nu avea inventar.

Materiale arheologice descoperite în groapa menajeră identificată în Secțiunea S2.

Așa cum am precizat anterior, în această groapă au fost descoperite materiale ceramice tipice secolelor XVI-XVII, amestecate cu materiale mai noi, inclusiv de secol XIX și chiar de secol XX, ceea ce relevă faptul că groapa a fost realizată spre cel mai probabil sfârșitul secolului al XIX-lea.

Dintre materialele identificate se disting diverse obiecte de metal (cuie, piroane, potcoave), dar și câteva și cu rol liturgic probabil, precum și diverse fragmente de vase din sticlă, ce pot fi încadrate în secolele XVIII-XX.

Fragmentele ceramice de la vase de diverse forme (străchini, ulcioare etc.) sunt cele mai numeroase, distingându-se fragmente din pastă cenușie specifice secolelor XVI-XVII, dar și din pastă roșiatică, mai târzii, cu și fără

smalț, ce pot fi încadrate în secolul al XVIII-lea, dar și numeroase fragmente cu smalț maroniu, din secolele XVIII-XIX. O grupă aparte o constituie ceramica smălțuită cu decor variat de influență populară (Fig. 20/1-4), specifică secolelor XIX-XX.

Au mai fost identificate și fragmente ceramice din porțelan, precum un fragment cu un decor cu un cal alegând (Fig. 20/1), probabil porțelan de Sarrenguemines, din secolul al XIX-lea, sau o farfurie aproape întregibilă, având pe spate marca *Opaque de Sarrenguemines*, marcă care s-a păstrat aproape un secol, între 1850 și 1950 (Fig. 21/6).

Singulare au fost descoperirea unor lulele (Fig. 20/3-4), precum și descoperirea unui ornament pentru candelabru din sticlă (Fig. 20/2).

Alte materiale descoperite

În solul vegetal sau în apropierea acestuia au fost identificate fragmente ceramice asemănătoare cu cele descrise anterior, dar și numeroase monete moderne și contemporane, atât românești, cât și străine, cele mai multe foarte prost păstrate, în evidentă legătură cu evenimentele religioase derulate în curtea bisericii. Dintre acestea se remarcă o monedă americană de un cent (Fig. 19/8) sau o emisiune Carol I – 2 bani, 1879, descoperită imediat în apropierea solului vegetal (Fig. 19/5).

Concluzii

Așa cum am precizat, scopul cercetării arheologice a fost surprinderea situației arheologice existentă în curtea ansamblului Bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani și punerea în evidență, eventual, a unor structuri constructive, dat fiind cunoscut faptul că în apropierea se afla curtea domnească.

Prin cercetarea arheologică efectuată în curtea bisericii, respectiv în zona sa sudică, a fost pus în evidență faptul că în acest perimetru s-a aflat cimitirul bisericii. Mormintele puse în evidență se încadrează în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XVI-lea și secolul al XVIII-lea; probabil că înhumările au avut loc aici până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mormintele au fost însă afectate de numeroase gropi, atât pentru reînhumarea osemintelor descoperite la săparea de noi morminte în cimitir, cât și a osemintelor descoperite la săpăturile punctuale realizate în curtea bisericii în diverse scopuri, lucrări despre care ne-au relatat și preoții parohi ai bisericii.

Cercetarea arheologică este necesară a se continua în cazul în care proiectul de restaurare va obține finanțare, fiind în fapt o condiție fără de care proiectul nu se va putea implementa. În acest moment, însă, prin dimensiunile secțiunilor arheologice realizate, nu se pot formula concluzii definitive.

Cercetările arheologice realizate ne obligă a sublinia un aspect sensibil, ce constituie o tristă realitate a arheologiei românești: nepublicarea rezultatelor cercetărilor arheologice. Din această cauză, nu numai că informația arheologică este pierdută definitiv, dar în multe din cazuri s-a pierdut inclusiv patrimoniul descoperit. Această situație este ascunsă, uneori în mod voit, sub pretextul unui fals elitism intelectual, iar în alte cazuri singura explicație este cea a unei impardonabile indolențe, fără a se conștientiza gravele consecințe ale perpetuării unei asemenea stări de lucruri.

Chiar dacă viitorul va fi cel care va clarifica, într-o formă sau alta, prezenta situație, așezând la locul potrivit munca celor de astăzi, viitorul este cel ce va fi afectat în mod direct de această stare a lucrurilor. Iar situația întâlnită la Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani, când nu s-a publicat nimic după 19 ani de la primele cercetări arheologice realizate aici se circumscrie, în mod nefericit, situației descrise anterior.

Materialele arheologice descoperite au fost predate pentru a intra în colecțiile Muzeului Județean Botoșani. La final, ținem să mulțumim pentru sprijinul acordat realizării săpăturilor, preotului paroh al Bisericii Sf. Gheorghe, Dumitru Mateciuc, și enoriașilor parohiei.

Bibliografie:

Kalinderu I., Lapedatu Al., *Raportul Comisiunii Monumentelor Istorice pe anul 1911*, în *BCMI*, an V, fasc. 17, ian. - mart. 1912, p. 40.

Ghika-Budești N., *Memoriu asupra lucrărilor de restaurare a Bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani*, în *BCMI*, an V, fasc. 17, ian. - mart. 1912, p. 43-44.

Lapedatu Al., Ghika-Budești N., *Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Istoric și descriere*, în *BCMI*, an V, fasc. 18, apr. - iun. 1912, p. 49-56.

*PREVENTIVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CONDUCTED ON THE
COMPOUND OF ST. GEORGE CHURCH IN BOTOȘANI**

(Abstract)

The study presents the results of the archaeological research conducted in August 2016 within the Compound of St. George Church located in the central area of Botoșani city, with a view to carrying out restoration works.

List of Illustrations:

- Fig. 1. Area layout plan and the plan of the St. George Church in Botoșani.
- Fig. 2. St. George Church prior to, during, and after the restoration works conducted in 1911 (according to Alex. Lapedatu, N. Ghika-Budești, 1912, p. 49-59).
- Fig. 3. Detail of the plan showing the location of the archaeological trenches.
- Fig. 4. Plan of the archaeological trenches with the mapping of the finds.
- Fig. 5. Stratigraphic profiles. The plan and mapping of the tombs in Trench S2.
- Fig. 6. Trench 1 – general view.
- Fig. 7. Trench 1. Connection between the foundation of the church and the foundation of the annex building.
- Fig. 8. Foundation of the annex building – details. 1. Details of the 1912 plan; 2. Details of the consolidation plan; 3 Detail of the foundations seen in Trench 1.
- Fig. 9. Trench 2 – view of the west.

* Rezumat tradus de Alexandra Vrînceanu.

- Fig. 10. Trench 2 – view of the east.
- Fig. 11. St. George Church in Botoșani. Grave M1.
- Fig. 12. St. George Church in Botoșani. Grave M2.
- Fig. 13. St. George Church in Botoșani. Graves M3 and M4.
- Fig. 14. St. George Church in Botoșani. Grave M5.
- Fig. 15. St. George Church in Botoșani. Graves M6 and M7.
- Fig. 16. St. George Church in Botoșani. Grave M8.
- Fig. 17. St. George Church in Botoșani. Grave M9.
- Fig. 18. St. George Church in Botoșani. Graves M10 and M11. Detail of the pit of grave M10 on the western bank of Trench S1 .
- Fig. 19. St. George Church in Botoșani. 1. Coin issued by the Holy Roman Empire of the German Nation, Hungary, Rudolf (1576-1608), *denar*, Kremnitz mint, year 159? – the last digit is illegible, found in grave M3; 2. Coin, *acke* most likely, 18th century, found in grave M6; 3. Polish coin, *solidus* most likely, found in grave M8; 4. Coin issued by the Holy Roman Empire, Hungary, Leopold I (1657-1705), *denar*, year 1703, found in grave M8; 5. Coin, most likely Polish *solidus* or Ottoman *mangir*, found in grave M9; 6. Coin issued by Prussia, Friederich II (1740-1786), *kreutzer*, year 1753; 7. Coin issued during the reign of Carol I, 1879, 2 *bani*, passim; 8. Coin, one cent, USA, passim; 9. Buckle found in grave M5; 10. Pendant found in grave M5; 11. Button found in grave M8; 12. Buckle found in grave M10.
- Fig. 20. St. George Church in Botoșani. Archaeological finds uncovered in the domestic pit of Trench S2. 1. Sarreguemines porcelain (?), 19th century; 2. Ornament for glass chandelier, 19th century; 3. Smoking pipe, 17th-18th centuries; 4. Smoking pipe, 17th-18th centuries.
- Fig. 21. St. George Church in Botoșani. Archaeological finds uncovered in the domestic pit of Trench S2. Items undergoing restoration within the Botoșani County Museum. 1-4. Items of ethnographic aspect, 19th-20th centuries; 5. Porcelain plate, fragmented, 20th century; 6. Porcelain plate, France, Opaque from Sarreguemines, 1850-1950.

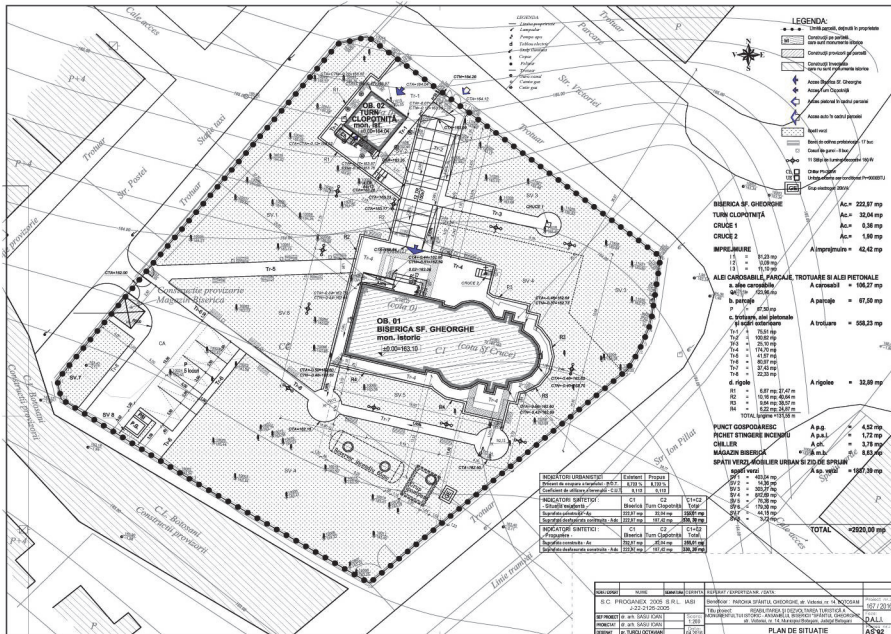
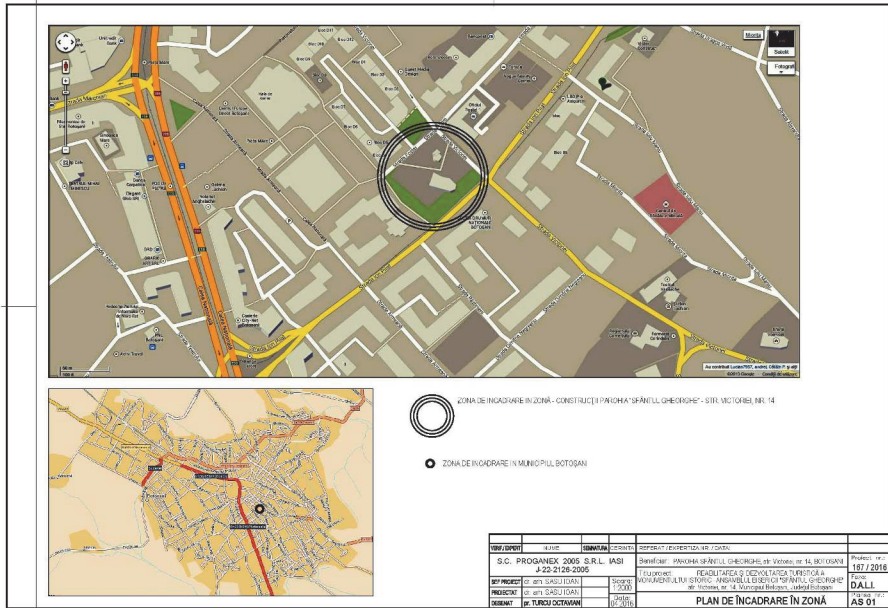

Fig. 1. Planul de încadrare în zonă și planul bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani

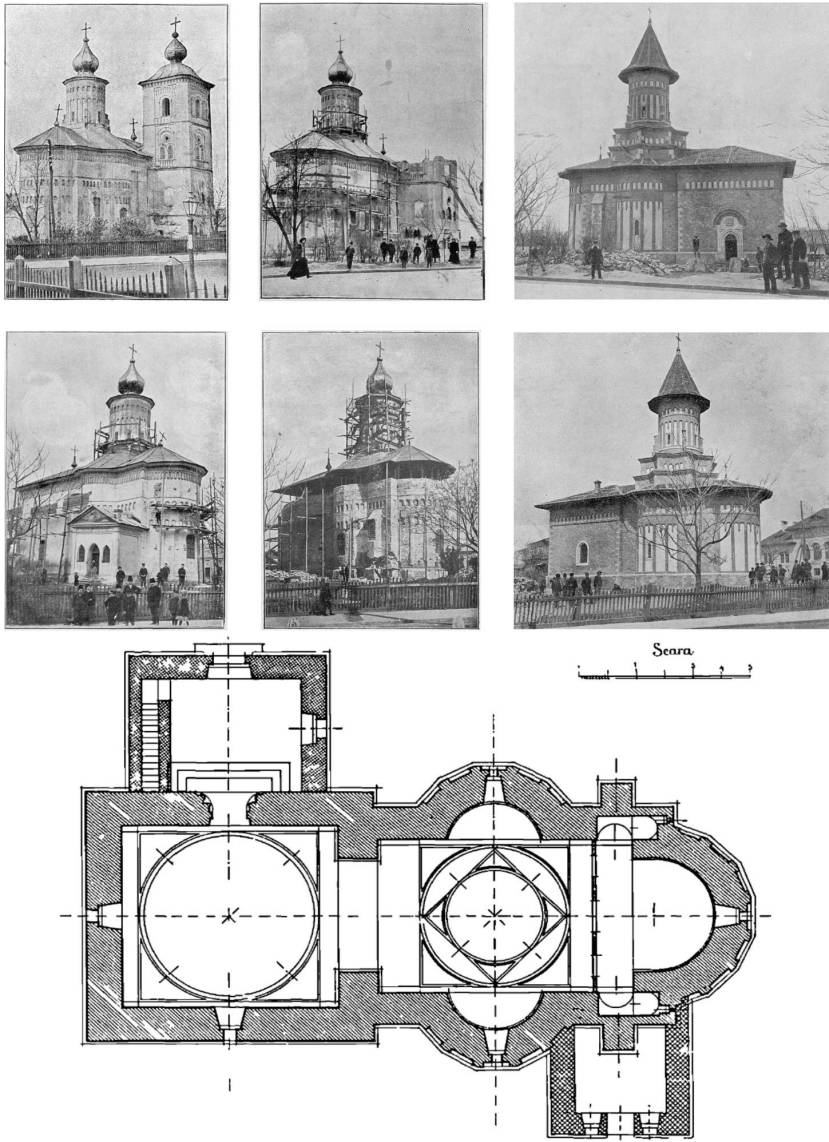

Fig. 2. Biserica Sf. Gheorghe înainte, în timpul și după lucrările de restaurare din anul 1911 (după Alex. Lapedatu, N. Ghika-Budești, 1912, p. 49-59)

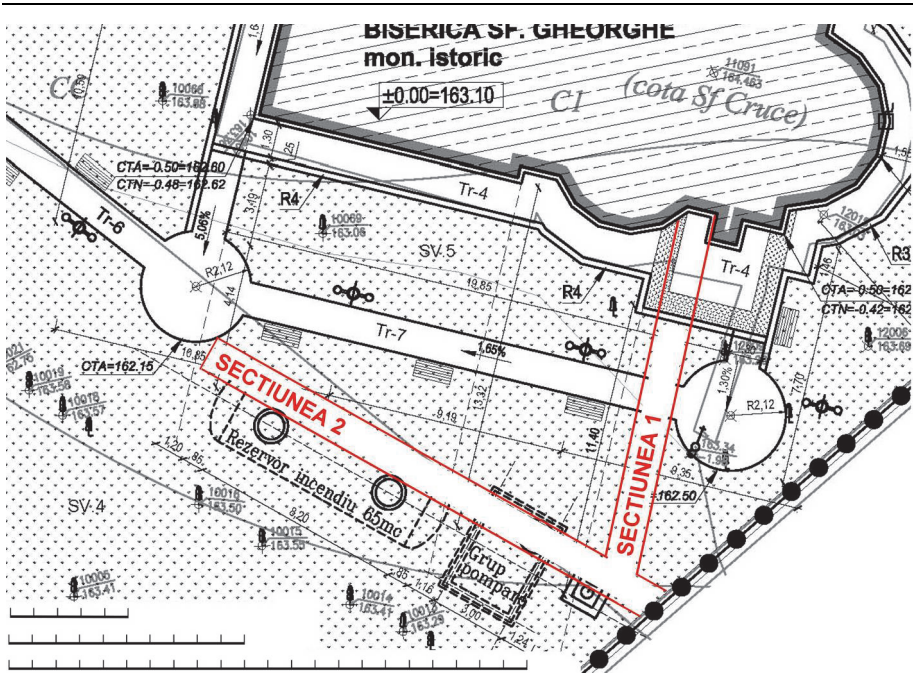

Fig. 3. Detaliu cu planul amplasării secțiunilor arheologice

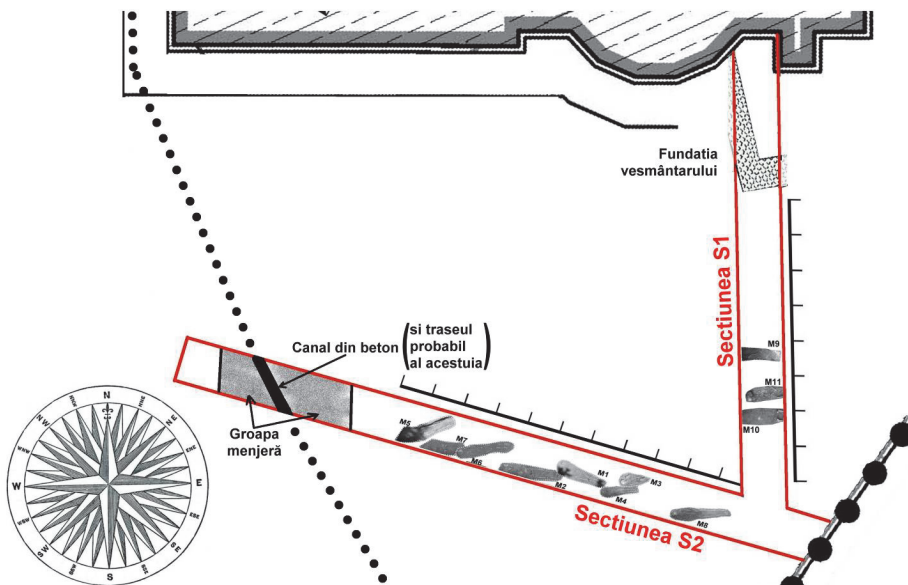

Fig. 4. Planul secțiunilor arheologice cu dispunerea descoperirilor

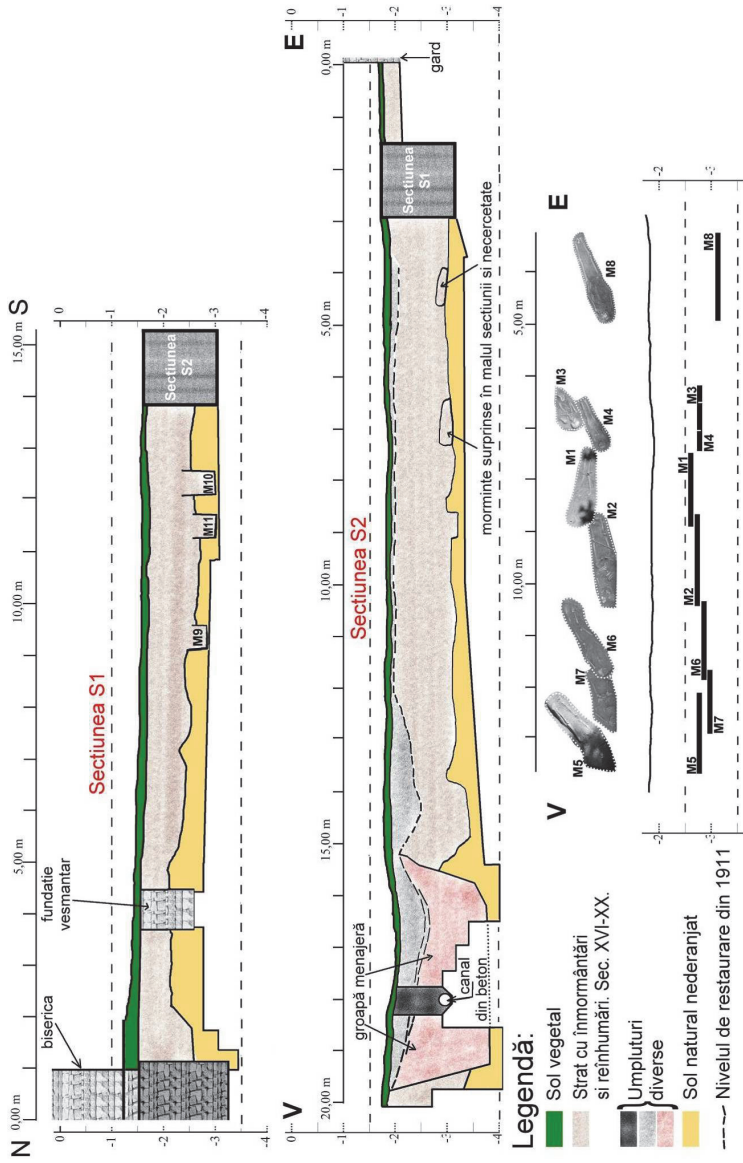

Fig. 5. Profilele stratigrafice. Planul și dispunerea mormintelor în Secțiunea 2

Fig. 6. Secțiunea 1 – imagine generală

Fig. 7. Secțiunea 1. Relația dintre fundația bisericii și fundația veșmântarului

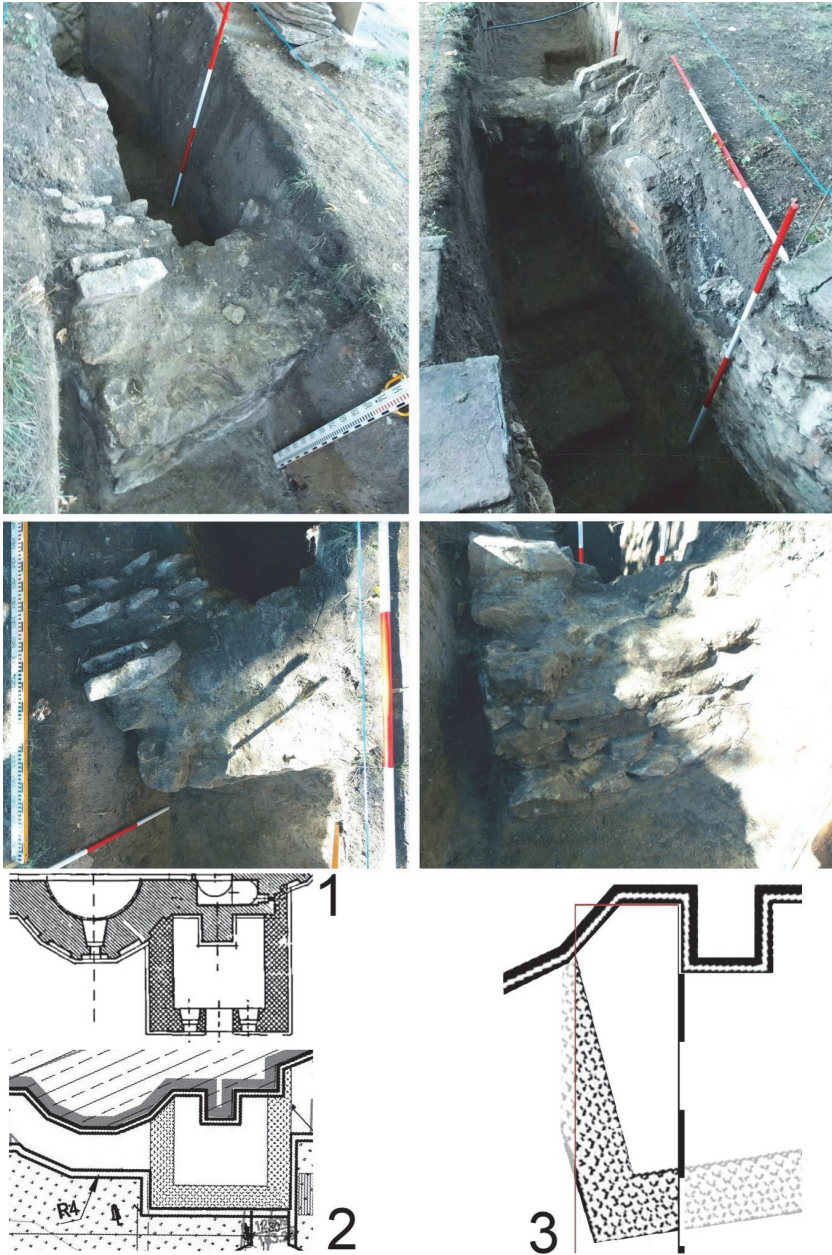

Fig. 8. Fundațiile veșmântarului – detalii. 1. Detalii plan din anul 1912; 2. Detalii plan de consolidare; 3. Detalii cu fundațiile surprinse în Secțiunea 1

Fig. 9. Secțiunea 2 – vedere spre vest

Fig. 10. Secțiunea 2 – vedere spre est

Fig. 11. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M1

Fig. 12. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M2

Fig. 13. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M3 și M4

Fig. 14. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M5

Fig. 15. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M6 și M7

Fig. 16. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M8

Fig. 17. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M9

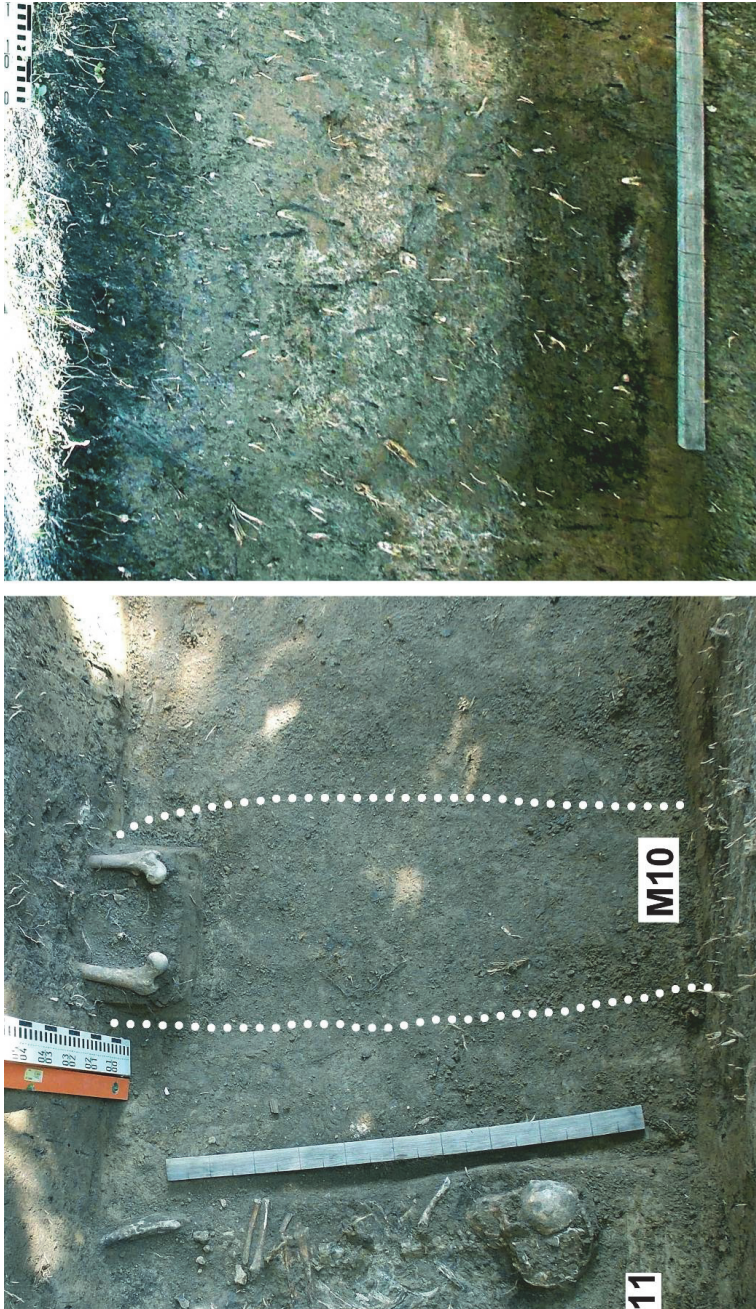

Fig. 18. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Mormântul M10 și M11.
Detaliu cu groapa mormântului M10 în malul de vest al Secțiunii S1

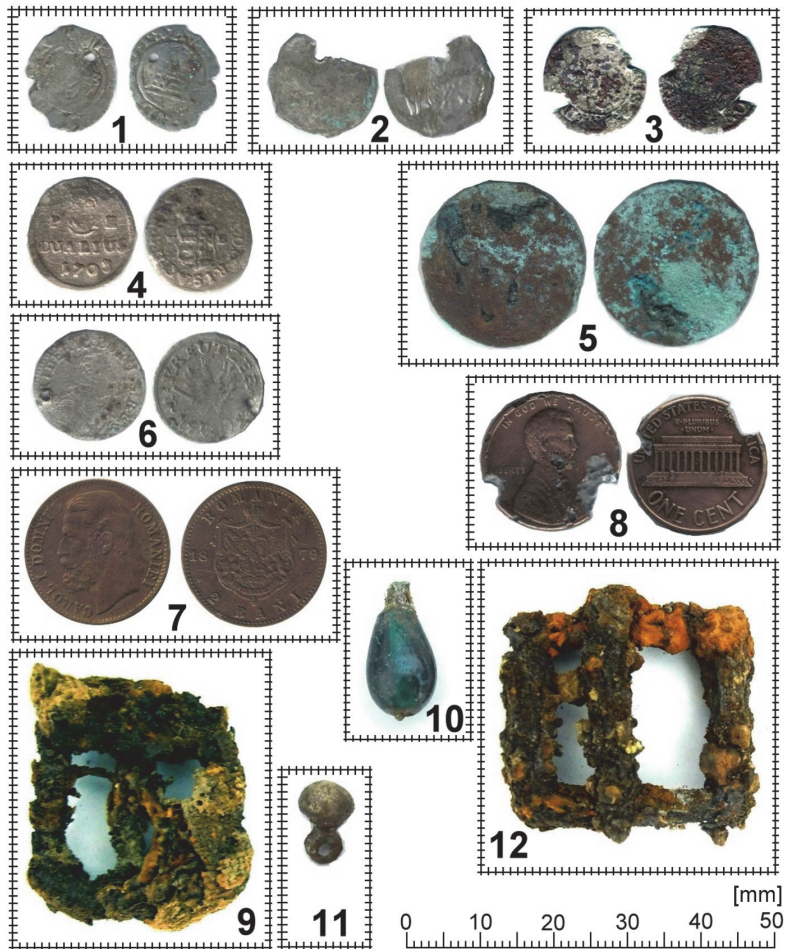

Fig. 19. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. 1. Monetă emisiune a Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, Ungaria, Rudolf (1576-1608), denar, at. monetar Kremnitz, anul 159? - ultima cifra nu se citește, găsită în mormântul M3; 2. Monetă, probabil *accea*, secolul al XVIII-lea, găsită în mormântul M6; 3. Monetă, probabil *solidus* polonez, găsită în mormântul M8; 4. Monetă emisiune a Sfântul Imperiu Roman, Ungaria, Leopold I (1657-1705), denar, anul 1703, găsită în mormântul M8; 5. Monetă, probabil *solidus* polonez sau *mangîr* otoman, găsită în mormântul M9; 6. Monetă emisiune Prusia, Friederich II (1740-1786), *kreutzer*, anul 1753; 7. Monetă, emisiune Carol I, 1879, 2 bani, *passim*; 8. Monetă, *one cent*, USA, *passim*; 9. Cataramă găsită în mormântul M5; 10. Pandantiv găsit în mormântul M5; 11. Nasture găsit în mormântul M8; 12. Cataramă găsită în mormântul M10.

Fig. 20. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Materiale arheologice descoperite în groapa menajeră din Secțiunea S2. 1. Porțelan de Sarreguemines (?), secolul al XIX-lea; 2. Ornament pentru candelabru din sticlă, secolul al XIX-lea; 3. Lulea, secolele XVII-XVIII; 4. Lulea, secolele XVII-XVIII

Șcara: 1 unitate=5 cm

Fig. 21. Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Materiale arheologice descoperite în groapa menajeră din Secțiunea S2. Piese în curs de restaurare la Muzeul Județean Botoșani. 1-4. Piese de factură etnografică, secolele XIX-XX; 5. Farfurie de porțelan, fragmentară, secolul al XX-lea; 6. Farfurie de porțelan, Franța, Opaque de Sarreguines, 1850-1950